

**ДО 125-РІЧЧЯ
ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
ВІКТОРА ПЕТРОВА-ДОМОНТОВИЧА
(1894–1969)**

УДК 929 Петров (Домонтович)
<https://doi.org/10.15407/ub.18.116>

*Валентина Миколаївна КОРПУСОВА,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
Інституту археології НАН України
(Київ, Україна)*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5601-3677>

**ХРИСТИЯНСЬКИЙ СВІТОГЛЯД
ВІКТОРА ПЕТРОВА (ДОМОНТОВИЧА)**

Розглядається світогляд видатного українського вченого, письменника ХХ ст. В. П. Петрова (1894–1969), вплив на його формування родини, освіти, покликання до науки, рис вдачі. Його внеском у розвиток світової думки було створення на християнських засадах історіософічної теорії історії як буття людства, яка довела можливість єдності науки і віри. За умов СРСР методологією його наукових досліджень залишалася історіософія та християнський світогляд, які були поміж рядками. Це було особливістю умов радянської дійсності і його творчого почерку науковця і письменника. Він був людиною пам'яті та часу, що пов'язано з його християнським світоглядом.

Ключові слова: Віктор Платонович Петров (В. Домонтович), християнство, родина, педагогіка, історіософія, наука, художня література.

Питання про світогляд Віктора Платоновича Петрова (В. Домонтовича) — українського мислителя, ученого, організатора науки, педагога, письменника ХХ ст., чие 125-річчя з дня народження припало на 2019 р., важливе не тільки для з'ясування духовного виміру його біографії, а й має більш широке значення в контексті філософської проблеми Нового та Нашого часу. Йдеться про проблему співвідношення єдності чи протилежності віри й розуму, науки й віри в Бога. Ця проблема у філософському аспекті щодо В. П. Петрова у вітчизняній історіографії лише окреслена в кількох рядках [4, с. 20] і не порушена в історичних дослідженнях. Залишається недослідженим

питання: чи змінювався християнський світогляд В. П. Петрова впродовж його життя за умов СРСР?

Розв'язання цього, як і будь-якого іншого наукового питання, має ґрунтуватися на вичерпному з'ясуванні фактів та їх аналізі, на чому повсякчас наполягав професор В. П. Петров: «В основі дослідження повинні лежати не правдоподібність припущень, а джерела і їх аналіз. З цього треба починати і на це спиратись» [11, с. 33–35; 18, с. 994; 13, с. 10]. Тому насамперед розглянемо першоджерела, які пов'язані зі світоглядом В. П. Петрова: походження та виховання, педагогічна праця, наукові та художні твори.

Кожна людина «родом з дитинства». Саме родинне середовище формує її світогляд. Народився В. П. Петров у м. Катеринославі (нині м. Дніпро) в родині потомствених православних священнослужителів [25; 2, с. 23–29]. Його дитинство, за спогадами самого Віктора Платоновича, «пройшло серед духівництва та молитов». Родина Петрова була високоосвіченою та релігійно-письменницькою і, крім прямих обов'язків священнослужителів, була пов'язана з педагогічною працею. Батько Платон Мефодійович Петров (1871–1921) пройшов духовний шлях від сану священника Катеринославської тюремної церкви Всіх Скорбящих Радості до єпископа Уманського. Він був активним церковним та громадським діячем, настоятелем храмів у різних містах. Упродовж Першої світової війни був настоятелем церкви при евакуаційному лазареті Тираспольського полку Південно-Західного фронту, за службу в якому був нагороджений орденом Св. Анни 2-го ступеня. Платон Мефодійович отримав звання кандидата богослов'я, опублікував багато праць на церковні теми, редагував часописи, викладав у різних навчальних духовних і світських закладах, зокрема, був ректором Київської духовної семінарії. П. М. Петров був не тільки висококваліфікованим богословом, а й загалом ерудованою людиною, добре грав на скрипці, любив музику. Він був люблячим батьком, пишався тим, що його син Вітя в чотири роки й три місяці вже вмів писати батькові листи [2, с. 23]. Після втрати дружини та дочки Ані, коли постав вибір — виховання сина або чернечий постриг із підвищенням по службі, він вибрав сина. Після закінчення академії Платон Мефодійович мав змогу повністю взяти на себе виховання восьмирічного сина, із яким уже не розлучався під час службових переїздів. Лише 1913 р., коли Віктор після закінчення Холмської чоловічої гімназії вибрав свій життєвий шлях, Платон Мефодійович Петров, працюючи в Холмі, прийняв чернечий постриг. Він вирізнявся ерудицією і працелюбністю, був «людиною твердих поглядів і виразної цілеспрямованості» [2, с. 26]. Ці риси він передав синові Віктору, виховуючи його на власному прикладі.

Мати Віктора Платоновича Марія Вікторівна (?–1898) походила з родини Віктора Івановича Преображенського, кандидата богослов'я, ректора Катеринославської семінарії, згодом настоятеля соборної Покровської церкви в м. Олександрівську (сучасне Запоріжжя). В. Преображенський активно друкувався як проповідник, прагнув покращити народну початкову освіту. Як голова Олександрівського повітового відділення Єпархіальної училищної ради, він відповідав за 60 початкових шкіл при церквах повіту, обстоював їх інтереси, намагаючись поліпшити стан шкіл матеріальними засобами та кращими викладацькими кадрами [25, с. 22–23]. Мати Віктора Платоновича хворіла на сухоти і пішла з життя, коли сину було три з половиною роки, невдовзі не стало і маленької сестрички. Батько розумів і відчував значення материнської любові для маленької дитини. Коли йому довелося покинути родину для навчання в Київській духовній академії (1898–1902), догляд за сином він не наважився довірити його хрещеній матері, рідній сестрі Марії Мефодіївні Петровій, яка не мала дітей і ніколи не виходила заміж. Маленького Віктора він довірив своїй сестрі Феодосії Мефодіївні Петровій (за чоловіком Китаєвій) (1878–1958), яка мала трьох дітей. Чоловік Феодосії Мефодіївни Іван Китаєв походив з родини священників, закінчив Катеринославську духовну семінарію й був висвячений на священника. Хрещеним батьком Віктора Платоновича був дядько з материнського боку, брат матері Антонін Вікторович Преображенський (1870–1929). Він був кандидат богослов'я, професор, знаний учений-медієвіст, видатний знавець у галузі церковної музики і церковного співу. Йому належать статті та монографії, зокрема, з досліджень давньоруського пісенного мистецтва, давньоруського нотного письма, серед яких: «Греко-руские певческие параллели XII–XIII вв.», «„Латинская ересь” в русском пении XVII в.». Він був педагогом, викладав у Петербурзькій придворній співочій капелі, був професором Петроградської консерваторії і Російського інституту історії мистецтв [25, с. 27–29; 28, с. 430]. Тому є всі підстави стверджувати, що підґрунтя світогляду В. П. Петрова було закладено християнським родинним середовищем, вихованням та знанням, які надала родина.

Відомо, що діти в родинах потомствених православних священнослужителів, вибираючи життєвий шлях, наслідують батьків. Але Віктор Платонович перервав родинну традицію і не став священником. Він вибрав долю вченого, але, як і рідний та хрещений батьки, займався педагогічною діяльністю. Вона не була для нього маргінальною через обставини життя — чи то вчителювання задля заробітку, чи то отримання професорської посади, яка збігалася з науковою працею [1, с. 252–267]. Професор В. Петров усе життя приділяв велику

увагу передаванню знання наступним поколінням. Невипадково тема його художніх творів «Учитель — учень», випробовуючись у різних контекстах, мандрує з тексту до тексту. Вона є в усіх його романах — «Без ґрунту», «Доктор Серафікус», «Дівчинка з ведмедиком», в оповіданнях «Князі», «Апостоли», у белетризованому біографічному романі «Аліна і Костомаров», у науковій розвідці «Особа Сковороди».

Отже, умови виховання, моральні настанови, отримані знання в дитинстві від родини, за час навчання в класичній чоловічій гімназії в Холмі, на слов'яно-російському відділі історико-філологічного факультету Університету св. Володимира (сучасний Київський національний університет імені Тараса Шевченка) (1913–1918 рр.), вроджений хист дослідника — усе це створило не тільки міцний фундамент для розвитку В. Петрова як ученого, а й особливу площину його мислення. Він зосереджувався, прагнучи синтезу, на проблемах, а не на окремих науках [27, с. 118]. Таке зосередження потребувало філософського осмислення проблем. Віктор Платонович був саме таким філософом, яким, на думку академіка В. І. Вернадського, треба народитися, який без спеціальної підготовки може мати величезні філософські досягнення, хоча філософію як науку можна і треба вивчати [3, с.73].

Духовні пошуки молодого Віктора Петрова, студента й професорського стипендіата Університету св. Володимира, мало відомі за документами його особистого архіву. З них в Україні надруковано: «В этой же форме написаны прекрасные гимны (Про розвиток середньовічної поезії)» [10, с. 171–197; 5, с. 164–171]; «Человек, которого мучила бесконечность. О мудрости Тургеневской» [22, с. 68–72; 8, с. 73–76]. Вони свідчать про науково-світоглядіві християнські погляди молодого Віктора Петрова, нове бачення проблем в історичному аспекті. Уже тоді деякі його ідеї випереджали час. Ранні наукові розвідки дослідника були спрямовані на пошук самого себе: «Найти себя в настоящем это значит найти „свое“ в прошлом, найти для себя в прошлом ценности, традиции, предания и „духовных отцов“» [17, с. 25–39]. Продовжуючи напрям духовних досліджень батьків, В. Петров розробляв тему, присвячену церковно-християнській поезії латинською мовою, яка виникла до розділення Церкви на католицьку й православну. На початку ХХ ст. церковна середньовічна латинська поезія була відома в Західній Європі завдяки антології Реми де Гурмона, але в Росії залишалася невідомою, за винятком одного автора — Амвросія Медіоланського. Розвідку на цю тему В. Петров готував або як студент для виступу на семінарі Київського університету, або як професорський стипендіат для однієї з двох обов'язкових лекцій для студентів. Авторський текст розвідки зберігся як чернетка-

автограф без перших сторінок, тому архівісти дали їй умовну назву «В этой же форме написаны прекрасные гимны (Про розвиток середньовічної поезії)». У тексті праці В. Петрова відобразилася неподільність культури та релігії за часів середньовіччя. На підставі антології Р. де Гурмона молодий дослідник простежує розвиток форм латинської поезії III–XII ст. та доходить висновку, що розвиток форм віршування було завершено в X–XI ст. Зміст церковних текстів (літанії, секвенції, оди, гімни) він розглядає в контексті їх функцій у відправі літургії та інших форм богослужіння, які він добре знав і розумів. Аналізуючи секвенції каролінгської епохи IX–X ст., монахів Еккехарда ле Палатина, Гукбальда, Алквіна, В. Петров зазначає, що в них музика з'єднується зі словами, що вірші будуються на звуковій окрасі літер слова, що звукова інструментовка набуває абсолютного значення. Петров цитує уривки латинських текстів, іноді подає їх переклад, стислі коментарі щодо біографії поетів. Молодий дослідник, на відміну від французьких учених, бачить грецьке (візантійське) походження секвенцій, указує на грецьке походження рефрену *Kyrie eleison*¹, на схожість мотивів канону Андрія Критського та од Амвросія Медиоланського. Тут дається взнаки його знання з дитинства богослужбової поезії грецькою мовою. Наголошуючи, що для поетів середньовіччя Біблія та Євангеліє разом з Вергілієм і Овідієм стають джерелами натхнення, В. Петров визначає схеми тем, які розробляли середньовічні поети. З них перейшли в нашу сучасність три основні мотиви: *Dies irae*; *Leata Maria Virgo*; Христос. Молодий дослідник порушує питання про вплив середньовічної церковної латинської й візантійської богослужбової християнської поезії на розвиток барокової української (південноруської, за термінологією того часу) XVI–XVII ст. На початку XX ст., як указує дослідник, це питання було тільки окреслено, але зовсім не порушено і не розв'язано. На думку В. Петрова, цей вплив був значнішим, ніж вплив на українську поезію барокової латино-польської поезії, яка також має корені знов-таки в латинській середньовічній поезії. Петров вважає, що вплив середньовічної християнської латинської поезії на українську був більшим за вплив античної римської поезії, та звертає увагу на те, що «последняя является предметом тщательного изучения, тогда как церковная латынь обходится совершенным молчанием... даже в общих курсах».

Ще одна тема, пов'язана з християнством, яка цікавила В. Петрова за тих часів, присвячена аналізу церковного руху в Росії — богословським суперечкам, так званій «хлебопоклонной ереси». Цей рух тривав протягом чверті сторіччя — останніх 20 років XVII ст. й перші

¹ Рефрен *Kyrie eleison* і досі звучить в католицьких молитвах.

роки XVIII ст., коли Україна вже увійшла до складу Російської імперії та передала їй багато чого зі своїх знань та культури. Вивчаючи цю тему, молодий учений в історичному аспекті по-новому бачить богословську проблему. Випереджаючи свій час, В. Петров доводить, що Візантія, яка гинула, нав'язувала Московії роль третього Риму, до якого та не була готова ані в культурному, ані в економічному, ані в інших вимірах. «Военные неудачи, бедность народа, финансовые затруднения, сравнение московской образованности с западноевропейской, — все говорило за то, что Москва еще не достигла величия Рима, что она еще не превзошла всех других стран». У духовному житті російського суспільства, як вважав Петров, «возник кризис — кризис идеи, до XV века крепко вошедший в мирозерцание москвитян и упорно державшийся и в XVI и в XVII и даже в XIX веке. Имею в виду так называемую „идею третьего Рима“». У Росії богословські суперечки й одночасно народний рух набули такого велетенського розмаху, що «вспомнили Антихриста и в смутах, возбужденных спором, увидели все признаки конца мира». На думку В. Петрова, за богословськими суперечками стояло змагання двох партій: «старомосковской, греческой, официальной, консервативной и латинской, киевской, прогрессивной». Суть їх боротьби полягала в тому, що «победа одного взгляда или другого ознаменовала бы победу сторонников греческой или латинской культуры, а следовательно и школьной образованности, победу одного из двух богословских направлений — греческого святоотечественного или латинского схоластического, далее рационализма или мистицизма, византийских или европейских тенденций в живописи и литературе и, наконец, мировоззрения средневекового или же созданного эпохой Возрождения». Всупереч загальноприйнятій думці, В. Петров пропонує свої твердження. За суттю «хлебопоклонной ереси» він бачить потенційні, але не реалізовані можливості Російської імперії долучитися до культури Заходу ще до Петра I.

Християнський світогляд Петрова помітно і в темі дослідження історії російської літератури XIX — початку XX ст. У ній, судячи з текстів, що збереглися, В. Петров намагається проникнути в духовний світ досліджуваних письменників не лише як психолог, а і як віруюча людина. Його цікавлять їхні душі, їхній християнський світогляд. Схильність до аналізу внутрішнього світу людини, притаманна В. Петрову з молодих років, була як у житті, так і в усіх його дослідженнях. Насамперед він бачив людину, а потім усе інше, тому згодом в історіософських розвідках В. Петров висунув тезу: наука має повернутися обличчям до людини. Він стверджував пріоритет духовного розвитку людства, а не технічного прогресу. Молодий до-

слідник виступив з апологією письменників, значення творчості яких заперечувала тогочасна критика, а їх автентичність не сприймалася сучасниками. Йдеться про Олексія Хом'якова та Івана Тургенєва. Характеризуючи внутрішній світ неоднозначної особистості О. Хом'якова [20, с. 82–83], Віктор Петров відчував внутрішню близькість до нього навіть на відстані років. Молодий учений ніби пророкував своє майбутнє несприйняття суспільством, ніби здійснював власний самоаналіз. Петров відчував душу й розум Хом'якова, його віру в Бога. Невипадково він стверджував, що «... кожна людина, писавши про інших, пише тільки про себе» («Аліна і Костомаров»). Як і у нього самого, «...его [Хом'якова. — В. К.] ум закрывал душу. Душа была скрыта умом. Слишком умный, чтобы казаться душевным человеком, чтобы быть „нараспашку“. ...Ум для всех, душа для немногих, м[ожет] б[ыть] только для самого себя». «...Хомяков — для других — ум, и только ум, блистающий, парадоксальный, огромный и в э[той] огромности, доходящий до чрезвычайности, дразнящий и неуспокаивающийся...». «Общество и собеседники не знали о живой и непрестанной беседе Хомякова с Богом... Не знали „душевного“ Хомякова. Его молитвенности и обращенности, его тайны, его затаенного, его погруженности, его знания».

У розвідці «Человек, которого мучила бесконечность. О мудрости Тургеневской» В. Петров виступив з апологією І. Тургенєва, якого тогочасна критика вважала застарілим. Аналіз двох романів І. Тургенєва — «Накануне» і «Дворянское гнездо» — дав змогу В. Петрову блискуче спростувати висновки критики і визначити належне місце письменника в історії світової літератури. Уже назвою статті дослідник наголошує, що в ній йдеться про внутрішній світ письменника. Його В. Петров цінував не лише як художника слова, а і як мислителя, мудреця, філософа, котрий розв'язував дві морально-філософські проблеми людства, характерні для всієї історії. Одна з них — людина в її суто людському, друга — людина і природа. Ці проблеми згодом стануть вирішальними в баченні В. Петровим історії як розвитку людства, у його дослідженні проблеми сучасного образу світу. Молодий дослідник бачить глибину тургенєвського споглядання, за якою все — і любов, і краса, і культура, і людина — нічого не варте. На думку Петрова, тургенєвські герої здатні повторити суворий вислів Софокла, який, наслідуючи Феогніда, вважав, що найбільше благо — не народитися зовсім, «лучшая доля для смертных — на свет никогда не родиться». Звернення Петрова до Софокла у випадку Тургенєва — це тільки данина класиці, вплив античної культури на письменників. І в цьому впливі людина, у самій її сутності людського, об'єднується в просторі і часі. Філософію І. Тургенєва В. Петров пов'язує з хрис-

тиянством. Він відчуває трагічне мислення російського письменника, його висновок про заперечення права людини на життя, щастя та любов. Тому кожна людина має бути покараною, бо життя — це злочин, і ми несемо вже в житті кару за нього. Такий висновок виникає відповідно до християнського світогляду, із сприйняття перворідного гріха Адама і Єви. Право на життя людини, її щастя та любов дає лише Всевишній. Досліджуючи другу тургенєвську проблему — «людина й природа», Петров доходить висновку: цей письменник був людиною з особливим настроєм душі, назва якому «тиша», людиною, яка пізнала тишу, яка проникла в сенс ім'я Христового, званого «Світлом Тихим», що дає життя. Таке глибинно-сутнісне філософсько-християнське сприйняття людини й природи Тургенєвим було суголосне В. Петрову.

Для Петрова — молодого вченого, ще студента — важливим для дослідження теми «Н. М. Языков, жизнь и творчество» (40 друкованих аркушів), відзначеної срібною медаллю, був переклад поетом псалма 136. Порівняння перекладу з текстом Біблії привело Петрова до висновку: «Подражание псалму 136, удачно переложенному г. Ф. Глинкою, у Языкова полнее и ближе к подлиннику. Глинка переложил только элегическую часть псалма: у Языкова переложена и вторая, где пророк от грустных воспоминаний о родине переходит к мысли о мщении, вооружается ненавистью». Зауважимо, що Біблія для В. Петрова також була джерелом натхнення в його історіософічних розвідках, у яких він використовував біблейські вислови на кшталт «дивились і не бачили» [12, с. 844]. Біблійній тематиці присвячено його художній твір «Апостоли». На нашу думку, цей загальновідомий біблійний сюжет, художньо описаний В. Домонтовичем, був метафорою. Вона була потрібна автору для відображення особистого ставлення до розп'ятої України після поразки у Визвольних змаганнях і перемоги більшовиків, щоб визначитися — на якому він боці. В образі апостола Хоми Петров багато в чому виразив себе. Як і Хома, Петров не вірив «в Ісуса-царя. Наша віра в Ісуса — віра в Ісуса розп'ятого. Переможе Розп'ятий; зневажений здобуде царство». Хома молився — Петров у історіософських дослідженнях сказав своє слово у розвитку світової думки. Йому, як і Хомі, багато хто не довіряв і в Україні, і в діаспорі в Німеччині. «З Хомою треба було бути обережним», — вважали апостоли, тому що Хома все перевіряв, замість того, щоб славити. Як і Хома, Петров думав, чи може людина «вірити й не вірити разом?», «якщо він не вірить, то чому ж він іде разом з іншими, з Ісусом, разом з ним же, таким бурхливим і рвучким Петром, іде вперед назустріч своїй хисткій і непевній долі і, може, навіть назустріч своїй загибелі?».

Як бачимо, навіть стислий аналіз ранньої наукової творчості В. П. Петрова демонструє його християнський світогляд, площину його мислення, спрямовану на християнську тематику досліджень, і це не данина часу, а його цінність сутності людського.

Радянська влада унеможливила подальші дослідження в цьому напрямі. Вони з'явилися лише в повоєнні роки в американській зоні окупації Німеччини. Свої дослідження професор В. П. Петров втілював у педагогічній праці, публікував в українській еміграційній пресі. Їх передрук в Україні увійшов до складу збірки окремих наукових розвідок в 3 томах (111 друкованих аркушів), яку здійснив В. С. Брюховецький у 2013 р. [19]. Професор Петров вважав себе насамперед ученим. Саме цей факт дає ключ до розуміння особи Віктора Петрова, якого дуже цікавив сучасний образ світу, що змінюється навколо людини. У той же час вона сама біологічно залишається незмінною з часів палеоліту — «несучасною сучасною людиною» чи так само — «немодерною модерною людиною», і з цього постає проблема істоти людського [16, с. 810–824]. Цю тезу вчений повторював у багатьох розвідках. У проблемі сучасного образу світу — історії як буття людства, що складається з окремих епох, професор Петров досліджував конструкцію епохи, її «кінці і початки» [14, с. 914–935]. Ставлення вченого до цього дослідження «підказане не вірою, а прагненням збагнути», тобто тим, що за суттю є чинником розвитку науки. Ця думка повторюється також у контексті художнього твору «Апостоли»: «Я волю знати, щоб не помилятися». Таке власне завдання призвело до того, що, за оцінкою вченого-біолога І. Розгіна, «В. Петров у своїх працях піднявся на рівень кращих європейських філософів-природників у трактуванні ідеалістичних проблем, тобто у боротьбі з сучасним матеріалізмом» [24, с. 181]. Такого самого висновку дійшов Ю. Шевельов (Шерех), вважаючи, що Петров був «один із дуже небагатьох, хто міг би сказати своє слово в розвитку світової думки» [27, с. 115]. Петров у Мюнхені, офіційно не будучи теологом за фахом, був професором Богословської академії УАПЦ (до грудня 1947 р. — Богословсько-педагогічна академія), продеканом філософського факультету Українського Вільного Університету, викладав в Українському технічно-господарському інституті в Регенсбурзі, працював у часописах. Але «єдина організація, до якої Віктор Платонович проявляв стале зацікавлення і в якій брав участь, була Українська православна церква» [26, с. 153]. Лекції Петрова з курсу патрології фактично були спрямовані на дослідження історії християнства як наукової дисципліни. Він намагався передати молодому поколінню емігрантів сучасні знання, тому студентам академії він читав курс не передання, не вчення отців Церкви, а створену ним історію-

софію, частини якої він публікував на сторінках емігрантської преси: «МУР», «Орлик», «Рідне слово», «Арка». Отримавши якісну освіту, розуміючи її значення, Петров не був байдужим до того рівня знань, які отримуватимуть на лекціях студенти — майбутні християнські пастирі людських душ. Тому на зборах професорської ради Богословсько-педагогічної академії він виступив проти надання звання доктора *honoris causa* великій групі викладачів, знання яких не відповідали рівню вченого ступеня, і завжди домагався свого [24, с. 180]. У цьому разі діяв чинник протистояння професора В. П. Петрова загальній тенденції депрофесіоналізації, зокрема, професури, про що він писав в історіософічних розвідках, характеризуючи епоху Наш час.

У боротьбі з сучасним матеріалізмом Петров створює свою теорію історіософії. Зазначимо, що термін «історіософія» не тотожний радянському і сучасному українському терміну — філософія історії, теоретична філософія. Історіософія стала методологією його періодизації історії як процесу буття людства. Вона стосується Європейської цивілізації і відрізняється від існуючих інших періодизацій, зокрема від марксистської теорії формацій та радянської періодизації історії, пов'язаної з історичним діалектичним матеріалізмом.

Історіософія Петрова відображає його світогляд. Він, на думку Ю. Шевельова (Шереха), «був виплодом його власного світобачення», а не виник під впливом екзистенціалістів. «Світогляд цей не був тільки теоретичний і розумовий. Власне, він визначав усю поведінку Петрова», який «знав у глибині душі мудрість Еклезіасту» [26, с. 153; с. 160]. Світогляд В. П. Петрова, за свідченням Ю. Шевельова, мало розуміли українські емігранти в Німеччині в 40-ві роки (зазначимо, що це стосується і незалежної України, де спадщина В. П. Петрова тільки почала вивчатися). Таке становище пояснюється тим, що на зламі епох, а ми живемо саме у такий час, за спостереженням В. Петрова, останні покоління «живуть уривками уявлень різних діб, тоді як вони належать новій, іншій, якої вони не уявляють собі» [14, с. 915].

Петров був занурений у західну науку, в якій історія буття людства хронологічно поділяється на 2 частини. Першою вважається Доісторія — Передісторія (німецькою мовою — *Vorgeschichte*, англійською — *Prehistory*), яка охоплює часовий простір до Різдва Христового, другою — Історія, що починається після Різдва Христового. Такий поділ історії за категорією лінійного історичного часу — до і після Різдва Ісуса Христа — західна наука унаслідувала від ранньохристиянських теологів. Він є універсальним та існує донині. У радянській історичній науці він позначається: до нашої ери (до н. е.); нашої ери (н. е.). Тому В. П. Петров, наслідуючи західну історичну науку, свою періодизацію історію як буття людства починає з

епохи Середньовіччя, у фокусі якої перебуває Ісус Христос. За його періодизацією, епоху Середньовіччя заступають епохи Новий час та Наш час (або доба атомової енергії, або Інформаційна доба, за визначенням III тисячоліття). Про Доісторію — Передісторію буття людства Петров планував видати монографію у 1973 р. На жаль, дослідження В. Петрова на цю тему видано вже посмертно [9].

В. П. Петров розумів історіософське значення розвитку сучасної науки, зокрема кризи класичної фізики, що відобразилося в багатьох його розвідках: «Сучасний образ світу. Криза класичної фізики»; «Наш час, як він є», «Історіософічні етюди» та ін. Особливе історіософське значення він надавав квантовій фізиці, яку студіював спеціально [27, с. 117]. Фізичні явища — хвиля й скачок, розрив і стик — надали поштовх його розумінню історії буття людства не тільки як біологічного відтворення поколінь, а й культурно-історичного розвитку. Він розглядав історію не як безперервний потік буття, а як «чергування перервностей... як зміну епох, що в своїй особності заступають одна одну». Між епохами є розриви, але є і стик. Кожна епоха самодостатня і характеризується певними категоріями, які при зміні епох змінюються по етапам методом заперечення. Він наголошує, що людина сприймає світ через ідеологію своєї епохи, котра визначається компонентами, із яких один — Істина — є ієрархічно вищою за всі інші, тобто є системоутворювальною.

Учений простежує ідеології епох на конкретному історичному матеріалі й визначає, що в Середньовіччі нею був теологізм, Істина — Божа, у Новий час — гуманізм, Істина — людська. У Наш час людство знову повернулося до Бога. У побудові ідеології епохи Наш час, що настав у ХХ ст., професор В. Петров розрізняє три чинники: іманентний розвиток науки, поворот до релігійних основ життя, соціологічний. Учений зробив висновки з тенденцій, котрі тільки окреслювалися в першій половині ХХ ст. На його думку, в ідеології Нашого часу «протиставлення матеріалізму й ідеалізму втрачає той сенс, який воно мало в 19 сторіччі» [23, с. 946–958]. У Наш час накреслився виразний поворот до Середньовіччя. Якщо зрушення у сфері суспільного життя людства тільки почали означатися (йдеться про 40-ві роки ХХ ст.), то після повороту до церковно-теологічних основ наук, зокрема природознавчих і математичних, вони проступають виразно. «Не завжди прямо і не завжди остаточно, але завжди в тому самому напрямкові»² [21, с. 1611]. У цій тезі Петров уточнює:

² Нині ми бачимо, що подальший розвиток цих тенденцій привів до створення системи, яка яскраво помітна на зламі тисячоліть, наприклад, у таких історичних явищах, як постмодерн і глобалізація, створення організації нового типу — Євросоюзу, генної інженерії в біології, атомної фізики, астрофізики тощо.

«Мова йде не про релігійність, або про не релігійність окремих учених, як давніше, Ома, Максвелла, Менделєєва або Павлова, не про індивідуальну релігійність ученого і не про те, щоб побудувати релігію на засадах просвітництва, ствердити компромісові розв'язання колізії, а про зовсім щось інше». Йдеться про те, що «всі науки, вся ідеологія, уся наша доба в цілому повертає до засад, які протягом століть, починаючи з Ренесансу, заперечував Новий Час». Водночас Петров застерігає говорити про синтез Середньовіччя і Нашого часу, про спрощене розуміння нової епохи, про принципову відмінність пізнання в кожній епосі. На відміну від релігійної метафізики Середньовіччя, пізнання в Наш час є технічне, інструментальне. Воно приводить людство до загрози самознищення. Петров бачить: «Розвиток техніки надто явно випередив розвиток морального становища людини, етичний, біологічний і соціальний розвиток людства. Між технічною людиною, з одного боку, і між духовною людиною з другого, стався розрив», «Людина — творець машин — опинилася сама в залежності від машин», «людство стоїть перед загрозою катастрофи. Перед загрозою власного самознищення». Розв'язання життєвої проблеми людства — звільнення від влади машини й знайдення інших джерел пізнання, розкриття в собі духовних творчих сил, могутніших за технічні — В. Петров бачить на шляху, який пропонує людству християнська віра та християнський шлях Церкви [21, с. 1608–1613].

Петров бачив у зрушеннях, які на той час лише почали позначатися, бажання народних мас повернути релігії суспільне значення й організувати суспільство на релігійних засадах. Ця тенденція повороту людства до християнсько-церковних основ суспільного життя, на думку професора В. Петрова, виникла як результат зламу ідеології Нового часу. На останньому етапі Нового часу Церква була заперечена державою не лише в суспільно-державній сфері ідеології, а й у приватній. Держава перейняла на себе роль й вагу Церкви, вона заступила Церкву. Як наслідок — нищівна сила провідної ідеологічної доктрини 20–30-х років ХХ ст., котра була характерна для тоталітаризму «у формі нацизму — фашизму, як рівно ж і у формі більшовизму», розв'язала війну 1939–1945 рр. проти цілого світу. Це «не була війна германізму і слов'янїзму, англосакського й германського світів; це була війна за світоглядну долю світу» [21, с. 1608].

Характеризуючи епоху, Петров визначив категорії, властиві тільки певній історичній епосі, а також категорії позаепохальні, «властиві кільком епохам, наскрізні категорії й явища, що переходять з доби в добу, співіснують з епохальними явищами й категоріями, вростають у ґрунт доби, що із зникненням доби переходять в іншу, продовжують своє існування поза гранями доби, яка їх витворила». До позаепо-

хальних категорій Петров зараховував релігійні істини, естетичні вартості, етноси, технічні винаходи людства [18, с. 1000]. Релігійна творчість Середньовіччя, на його думку, була «вища за релігійну творчість Нового Часу, що ні Лютер, ні Кальвін, ні Никон не можуть бути поставлені в один рівень з духовістю Середньовіччя, що жадна наступна ера не спромоглася досягти висот церковної догматики Візантії. Злиденності релігійної творчості Л. Толстого або В. Джемса ніхто не буде заперечувати» [16, с. 810–824]. Ця думка вченого також ілюструє його тезу про заперечення творчої самодостатності часу в розвитку історії.

Якщо в історіософських розвідках В. Петров розглядав християнство без поділу на конфесії, то низка статей про новітню західну філософсько-релігійну та богословську літературу була присвячена католицизму та протестантизму. Його статті «З сучасної релігійної літератури», «З новішої богословської літератури. Християнське вчення про державу», «Християнство, новий час і сучасність», «Лютер з католицького погляду» вийшли друком у виданнях: «Бюлетень Богословсько-педагогічної академії УАПЦ» (Мюнхен); «Народний календар на рік Божий 1949» (Париж); «Богословський вісник. Місячник. Орган української автокефальної православної церкви на еміграції» (Мюнхен). Інші статті — «З новішої західної філософсько-релігійної та богословської літератури», «З новішої богословської літератури. Протестантизм і сучасність» — не були опубліковані за життя професора Петрова, вони вийшли друком за автографами, які зберігаються в архіві УВАН у США у фонді В. Петрова [19, т. 2, 3]. У них автор ознайомлював українського читача в еміграції з новітніми розробками філософсько-релігійних тем статей німецьких богословів й професорів, подавав ґрунтовні коментарі. У розвідці «Духові течії Європи Нового часу» Петров розглядав Європу Нового часу у фокусі своєї історіософії, виокремлював «дві ідеї, які лежать в основі її духової культури, ідея людини й ідея природи, — найбільші з її святинь!». Він вважав ці ідеї «грандіозними» без жодного перебільшення [12, с. 844]. Їх грандіозність полягає в тому, що, на відміну від середньовічного філософсько-християнського сприйняття людини і природи, Новий час, починаючи з Ренесансу, конструював новий погляд на людину, висунув ідеї натуралізму і гуманізму. «Божому він протиставив людське, надприродному — природне». У низці статей («Лютер з католицького погляду», «Духові течії Європи Нового часу» та ін.) православний за хрещенням В. Петров із симпатією ставиться до Лютера. Своє зацікавлення католицизмом і протестантизмом він пояснює обставинами, у яких опинилася українська діаспора. «Ми живемо в центрі Західної Європи, живемо в безпосередньому оточенні католиків і протестантів, і тому конфесійні

відміни й стосунки набувають для нас особливої ваги й особливого інтересу» [15, с. 1641]. Не виключено, що підґрунтям такої зацікавленості Петрова було також його навчання в гімназії в Холмі, де в місті, крім православних, була значна частина римо-католиків, а також на нього могла вплинути ерудитія і симпатії батька Платона Петрова. Для Віктора Петрова дуже важливими були духовні потреби часу, тенденція до зближення найголовніших віровизнань Західної Європи. Він зауважує: «Це питання набуває ще більшого значення для нас в зв'язку з тим, що і в католицькій, і в протестантській церквах за останній час, особливо після розрухів і зрушень, які принесла з собою друга світова війна (1939–1945), якнайважливіше прокинулося прагнення до зближення церков» [15, с. 1641].

Отже, професор В. П. Петров (Домонтович) з особливою повагою та шануванням ставився до церковної католицької культури. Змолоду про це свідчать уже згадані факти, зокрема намагання ввести в науковий обіг середньовічну латинську церковно-християнську поезію. Він доводив думку про втрачений шанс потенційних, але не реалізованих можливостей Російської імперії долучитися до культури Заходу ще до Петра I під час боротьби старомосковської грецької офіційної консервативної партії з латинською, київською, прогресивною. Про зацікавлення Петрова католицизмом і протестантизмом свідчать і його розвідки в баварський період життя.

Свої історіософічні тези професор В. П. Петров (В. Домонтович) вкраплював у художні твори. Тезі «За Середньовіччя ідеалом людини був чернець» присвятив нарис «Святий Франциск із Ассізі (1182–1226)». За характеристикою В. Петрова, Франциск — «...святий чернець. Аскет. Людина, що зріклася земного задля небесного й тимчасового задля вічного». Петров наголошує, що Франциск «втїлив у собі не аристократичний світ високо вченої теології й містики, а народну побожність, дитячу і наївну, позбавлену розумування любов до Христа».

Іншу історіософічну тезу — зміну ідеології Середньовіччя ідеологією Нового часу — професор Петров розкриває на прикладі доли Собору в Мюнхені в оповіданні «Мої Великодні (з записок мандрівника)». «За Середньовіччя Собор визначав центр міста». «Церква репрезентувала на землі Бога. Вона перебувала в центрі людського життя». За Нового часу люди перестали будувати Собори. «Собори лишилися пам'яткою доби, що дивилася на дійсність зовсім інакше, ніж це робимо ми. Та доба підносила велич Божого, ми — велич людського. Та доба знала єдиного Творця землі і неба — Бога. Наша — як творця ствердила людину». Зміна ідеології за Нового часу поетапно заперечує Бога, тоталітарна держава заступає Церкву й уне-

можливе духовне переживання віруючих людей, які зберігалися в Україні ще в перші роки після революції 1917 р. навіть у представників радянської влади. Духовне переживання він відчув на власному досвіді у дитинстві та юності. Петров пам'ятає: «Не могла жити людина, не полегшивши душі своїй і не одержавши прощення од Бога. Ще пам'ятала людина, що є гріх». Він нагадує читачеві про весняні церковні свята: 40 мучеників, Теплою Олексі, про те, що у Страсний тиждень у Чистий четвер відбувалося читання 12 Євангелій, у п'ятницю — винесення плащаниці, у суботу — Великодня нічна заутреня. Він бачить, що, втративши поняття гріха, сучасна людина зріклася релігійних переживань, їй стали чужими містерії Євхаристії, для неї втратили свій благовісний сенс слова «святий» і «святість», вона зневажила духовну цінність посту.

Саме на католицький Великдень 1949 р. радянська влада повернула В. П. Петрова в СРСР. Після нетривалої відносно свободи в Німеччині протягом останніх 20 років його життя знов оточила атмосфера атеїзму, неможливості відкрито проявити християнський світогляд. Але, як і в багатьох інших життєвих випадках, Петров знайшов вихід із цього становища, залишаючись вірним собі [6, с. 321–324; 26, с. 158–161]. Серед його наукових досліджень головною була історія і етногенез українського народу. У фундаментальному творі «Етногенез слов'ян. Джерела, етапи розвитку і проблематика» він запровадив свою методологію вивчення стародавньої історії слов'ян, виокремлював етногенетику як окрему науку і в цьому знайшов свободу самовиявлення [7, с. 17–25]. Не маючи можливості відкрито висвітлювати свою методологію — історіософію, основою якої є християнський світогляд, як це він робив в Регенсбурзі в лекціях для студентів «Походження українського народу», Петров застосував іншу практику. Вказуючи на недостатню розробленість теорії і методики етногенетичних досліджень, на те, що існуючі теоретичні етногенетичні концепції — міграційна і протилежна їй автохтонна — для нього неприйнятні як «пройдений етап», він запропонував нову теорію, яку назвав історичною. Учений стверджував, що кожна етногенетична концепція «пов'язана з певною ідеологічною системою, має власне суспільно-історичне коріння» та визначив їх для існуючих теорій. Проте Петров ніде не зазначив, із якою новою ідеологією пов'язана його історична теорія етногенезу, ніде не пояснив методологію своїх досліджень, він нею просто користувався. Вона поміж рядками, поза текстом. Це — особливість і умов радянської дійсності, і його творчого почерку науковця й письменника.

Отже, наведене вище доводить, що Віктор Платонович Петров був людиною пам'яті та часу, що пов'язано з його християнським світог-

лядом. На формування його світогляду впливала низка чинників: християнський дух батьківського дому, класична освіта, покликання до науки, риси вдачі. Християнську віру він зберігав до кінця життя. В. П. Петров довів науковими дослідженнями, педагогічною, письменницькою працею можливість існування єдності віри і розуму. Своїм словом у розвитку світової думки, створивши на християнських засадах свою історіософічну теорію історії як буття людства, учений довів можливість єдності науки і віри.

1. *Абашина Н., Корпусова В.* Невідомі сторінки біографії археолога В. П. Петрова [Текст] / Наталія Абашина, Валентина Корпусова // Археологічні студії. – Київ ; Чернівці, 2008. – Вип. 3. – С. 252–267.
2. *Брюховецький В.* Віктор Петров: верхи долі — верхи і долі [Текст] : монографія / В'ячеслав Брюховецький. – Київ : Темпора, 2013. – 167с.
3. *Вернадский В.* Размышления натуралиста [Текст]. Кн. II : Научная мысль как планетное явление / В. И. Вернадский. – М. : Наука, 1977. – 189 с.
4. *Дубровіна К.* Розум і віра — єдність чи протилежність? (Філософські концепції П. Юркевича та В. Петрова) [Текст] / К. О. Дубровіна // Вісник Київського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Філософія. Політологія. – Київ, 2005. – Вип. 73–75. – С. 20.
5. *Корпусова В.* З архіву Віктора Петрова (Домонтовича): До вивчення творів раннього періоду творчості [Текст] / Валентина Корпусова // МІСТ: Мистецтво, історія, сучасність, теорія : зб. наук. пр. / голов. ред. О. О. Роготченко. – Київ, 2012. – Вип. 8. – С. 164–170.
6. *Корпусова В.* В. Петров (Домонтович) — мислитель, учений, письменник (до 110-річчя з дня народження) [Текст] / В. Корпусова, Є. Кусніж, М. Кучинко, З. Кучинко // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. / упоряд. Силук А. – Луцьк, 2004. – Вип. 3. – С. 321–324.
7. *Корпусова В.* В. Петров (Домонтович): етногенетика як свобода самовиявлення [Текст] / Валентина Корпусова // Слово і час. – 2002. – № 10. – С. 17–25.
8. *Корпусова В.* З архіву Віктора Петрова (Домонтовича) [Текст] / Валентина Корпусова // Слово і час. – 2006. – № 5. – С. 73–76.
9. *Петров (Домонтович) В.* Мислення родового суспільства (на підставі археологічних і етнографічних джерел) [Текст] : монографія / В. Петров (Домонтович) ; автор ідеї, передм., упоряд., додатки В. М. Корпусова. – Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2006. – 168 с.
10. *Петров В.* В этой же форме написаны прекрасные гимны. (Про розвиток середньовічної поезії) [Текст] / Віктор Петров // МІСТ: Мистецтво, історія, сучасність, теорія : зб. наук. пр. / голов. ред. О. О. Роготченко. – Київ, 2012. – Вип. 8. – С. 171–197.
11. *Петров В.* Дискусія [Текст] / В. П. Петров // Наукові записки Інституту історії матеріальної культури. – Київ, 1937. – Кн. 1. – С. 33–35.
12. *Петров В.* Духові течії Європи Нового часу [Текст] / Віктор Петров // Розвідки. Т. 2 / Віктор Петров. – Київ : Темпора, 2013. – С. 844–861.
13. *Петров В.* Етногенез слов'ян. Джерела, етапи розвитку і проблематика [Текст] : монографія / В. П. Петров. – Київ : Наукова думка, 1972. – 213 с.

14. *Петров В.* Історіософічні етюди [Текст] / Віктор Петров // Розвідки. Т. 2 / Віктор Петров. – Київ : Темпора, 2013. – С. 914–935.
15. *Петров В.* Лютер з католицького погляду [Текст] / Віктор Петров // Розвідки. Т. 3 / Віктор Петров. – Київ : Темпора, 2013. – С. 1641–1646.
16. *Петров В.* Наш час, як він є. (З приводу статті Нормана Казнса «Несучасність сучасної людини»). *The Saturday Review of Literature*. New York. Neue Auslese V. 1946 [Текст] / Віктор Петров // Розвідки. Т. 2 / Віктор Петров. – Київ : Темпора, 2013. – С. 810–824.
17. *Петров В.* Полеміка, вызванна хлебопоклонною ересью в Москве, и приемы полемики / В. П. Петров // ЦДАМЛМ України. – Ф. 243. – Оп. 1. – Од. зб. 78. – Арк. 25–39.
18. *Петров В.* Проблема епохи [Текст] / Віктор Петров // Розвідки. Т. 2 / Віктор Петров. – Київ : Темпора, 2013. – С. 992–1000.
19. *Петров В.* Розвідки : [у 3 т.] / Віктор Петров ; упоряд., передм., прим. В'ячеслав Брюховецький. – Київ : Темпора, 2013. – 1702 с.
20. *Петров В.* Російська поезія XIX ст. (Творчість Ахматової А. А., Тургенєва І. С.). Лекції. Характеристика Хом'якова / В. П. Петров // ЦДАМЛМ України. – Ф. 243. – Оп. 1. – Од. зб. 90. – Арк. 82–83.
21. *Петров В.* Християнство й сучасність [Текст] / Віктор Петров // Розвідки. Т. 3 / Віктор Петров. – Київ : Темпора, 2013. – С. 1606–1613.
22. *Петров В.* Человек, которого мучила бесконечность. О мудрости Тургеневской [Текст] / Віктор Петров (Домонтович) ; підготовка тексту та коментарі В. Корпусова // Слово і час. – 2006. – № 5 (545). – С. 68–72.
23. *Петров В.* Сучасний образ світу. Криза клясичної фізики [Текст] / Віктор Петров // Розвідки. Т. 2 / Віктор Петров. – Київ : Темпора, 2013. – С. 946–958.
24. Цитовано за: *Білокінь С.* Довкола таємниці [Текст] / Сергій Білокінь // Походження українського народу [Текст] : монографія / Віктор Петров. – Київ : Фенікс, 1992. – С. 165–192.
25. *Чабан М.* З роду Петрових. Матеріали до історії роду письменника В. Домонтовича (Віктора Петрова) [Текст] : монографія / Микола Чабан. – Київ : НаУКМА, 2012. – 81 с.
26. *Шевельов (Шерех) Ю.* Я — мене — мені... (і довкруги). Спогади [Текст]. Т. 2 : В Європі / Ю. В. Шевельов (Шерех). – Харків ; Нью-Йорк : «Березіль» : Видавн. М. П. Коць, 2012. – 303 с.
27. *Шерех Ю.* Віктор Петров, як я його бачив [Текст] / Юрій Шерех // Поза книжками і з книжок / Юрій Шерех. – Київ : Час, 1998. – С. 115–124.
28. *Ямпольский И.* Преображенский Антонин Викторович [Текст] / И. М. Ямпольский // Музыкальная энциклопедия : в 6 т. / гл. ред. Ю. В. Келдыш. – М. : Сов. энциклопедия, 1978. – Т. 4. – С. 430.

REFERENCES

1. Abashyna, N., & Korpusova, V. (2008). Nevidomi storinky biohrafii arkhеолоha V. P. Petrova [Unknown biography pages of archaeologist V. P. Petrov]. In *Arkheolohichni Studii*, 3, 252–267. [In Ukrainian].
2. Briukhovetskyi, V. (2013). *Viktor Petrov: Verkhyi doli – vērkyi i doli* [Viktor Petrov: Tops of fate – ups and downs]. Kyiv, Ukraine: Tempora. [In Ukrainian].
3. Vernadskyi, V. I. (1977). *Razmyshleniia naturalista. Kn. 2: Nauchnaia mysl kak planetnoe iavlenie* [Naturalist Reflections. Book 2. Scientific thought as a planetary phenomenon]. Moscow, Russia: Nauka. [In Russian].

4. Dubrovina, K. O. (2005). Rozum i vira – yednist chy protylezhnist? (Filosofski kontseptsii P. Yurkevycha ta V. Petrova) [Mind and faith – unity or opposition? (Philosophical concepts of P. Yurkevich and V. Petrov)]. In *Visnyk Kyivskoho Nats. Un-tu im. T. Shevchenka. Filosofiia. Politolohiia*, 73-75, 20. [In Ukrainian].
5. Korpusova, V. (2012). Z arkhivu Viktora Petrova (Domontovycha): Do vyvchennia tvoriv rannoho periodu tvorchosti [From the archive of Victor Petrov (Domontovich): To the study of early works]. In *MIST: Mystetstvo, Istoriiia, Suchasnist, Teoriiia*, 8, 164-170. [In Ukrainian].
6. Korpusova, V. M. (2004). V. Petrov (Domontovych) – myslytel, uchenyi, pysmennyk (do 110-richchia z dnia narodzhennia) [V. Petrov (Domontovich) – thinker, scientist, writer (to the 110th birthday anniversary)]. In *Volynskyi Muzei: Istoriiia i Suchasnist*, 3, 321-324. [In Ukrainian].
7. Korpusova, V. (2002). V. Petrov (Domontovych): etnohenetyka yak svoboda samovyivavlennia [Ethnogenetics as freedom of expression]. In *Slovo i Chas*, 10, 17-25. [In Ukrainian].
8. Korpusova, V. (2006). Z arkhivu Viktora Petrova (Domontovycha) [From the archive of Viktor Petrov (Domontovich)]. In *Slovo i Chas*, 5, 73-76. [In Ukrainian].
9. Petrov (Domontovych), V. (2006). *Myslennia rodovoho suspilstva (na pidstavi arkeolohichnykh i etnografichnykh dzherel)* [Thinking of tribal society (based on archeological and ethnographic sources)]. Kyiv, Ukraine: IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy. [In Ukrainian].
10. Petrov, V. (2012). V etoi zhe forme napisany prekrasnye gimny. (Pro rozvytok serednovichnoi poezii) [Beautiful hymns are written in the same form. (On the development of medieval poetry)]. In *MIST: Mystetstvo, Istoriiia, Suchasnist, Teoriiia*, 8, 171-197. [In Russian].
11. Petrov, V. (1937). Dyskusiia [Discussion]. In *Naukovi Zapysky Instytutu Istorii Materialnoi Kultury*, 1, 33-35. [In Ukrainian].
12. Petrov, V. (2013). Dukhovi techii Evropy Novoho chasu [Spiritual currents in modern times Europe]. In V. Petrov. *Rozvidky* (Vol. 2, pp. 844-861). Kyiv, Ukraine: Tempora. [In Ukrainian].
13. Petrov, V. (1972). *Etnohenez slovian. Dzherela, etapy rozvytku i problematyka* [Ethnogenesis of the Slavs. Sources, stages of development and problems]. Kyiv, Ukraine: Naukova dumka. [In Ukrainian].
14. Petrov, V. (2013). Istoriosofichni etudy [Historiosophical sketches]. In V. Petrov. *Rozvidky* (Vol. 2, pp. 914-935). Kyiv, Ukraine: Tempora. [In Ukrainian].
15. Petrov, V. (2013). Liuter z katolytskoho pohliadu [Luther from a Catholic point of view]. In V. Petrov. *Rozvidky* (Vol. 3, pp. 1641-1646). Kyiv, Ukraine: Tempora. [In Ukrainian].
16. Petrov, V. (2013) Nash chas, yak vin ye (Z pryvodu statti Normana Kaznsa “Nesuchasnist suchasnoi liudyny”) [Our Time as it is (About Norman Cousins’s article “The Non-Modernity of the Modern Man”)]. In V. Petrov. *Rozvidky* (Vol. 2, pp. 810-824). Kyiv, Ukraine: Tempora. [In Ukrainian].
17. Petrov, V. Polemika, vyzvannaia khlebopoklonnoi eresiu v Moskve, i priemy polemiki [The controversy caused by the bread-worship heresy in Moscow and polemic techniques]. The archive of V. P. Petrov (Fond 243, Unit 1). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Russian].

18. Petrov, V. (2013). Problema epokhy [The problem of the era]. In V. Petrov. *Rozvidky* (Vol. 2, pp. 992-1000). Kyiv, Ukraine: Tempora. [In Ukrainian].
19. Petrov, V. (2013). *Rozvidky* (Vols. 1-3). Kyiv, Ukraine: Tempora. [In Ukrainian].
20. Petrov, V. Rosiiska poeziia 19 st. (Tvorchist Akhmatovoi A. A., Turhenieva I. S.). Lektsii. Kharakterystyka Khomiakova [Russian poetry of 19 century (Creativity of A. A. Akhmatova, I. S. Turgenev). Lectures. Homyakov's characteristic]. The archive of V. P. Petrov (Fond 243, Unit 1). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
21. Petrov, V. (2013). Khrystyianstvo y suchasnist [Christianity and modernity]. In V. Petrov. *Rozvidky* (Vol. 3, pp. 1606-1613). Kyiv, Ukraine: Tempora. [In Ukrainian].
22. Petrov, V. (2006). Chelovek, kotorogo muchila beskonechnost. O mudrosti Turgenevskoi [The man who was tormented by infinity. On the wisdom of Turgenev]. In *Slovo i Chas*, 5, 68-72. [In Russian].
23. Petrov, V. (2013). Suchasnyi obraz svitu. Kryza kliasychnoi fizyky [The modern image of the world. The crisis of classical physics]. In V. Petrov. *Rozvidky* (Vol. 2, pp. 946-958). Kyiv, Ukraine: Tempora. [In Ukrainian].
24. Bilokin, S. (1992). Dovkola taiemnytsi [Around the secret]. In V. Petrov. *Pokhodzhennia ukrainskoho narodu* [The origin of Ukrainian people] (pp. 165-192). Kyiv, Ukraine: Feniks. [In Ukrainian].
25. Chaban, M. (2012). *Z rodu Petrovykh. Materialy do istorii rodu pysmennyka V. Domontovycha (Viktora Petrova)* [From Petrov family. Materials about the history of the family of writer V. Domontovich (Victor Petrov)]. Kyiv, Ukraine: NaUKMA. [In Ukrainian].
26. Shevelov (Sherekh), Yu. (2012). *Ya – mene – meni... (i dovkruihy). Spohady* [I – me – for me... (and around). Memories] (Vol. 2). Kharkiv, Ukraine; New-York, NY: Berezil. [In Ukrainian].
27. Sherekh, Yu. (1998). Viktor Petrov, yak ya yoho bachyv. [Victor Petrov, as I saw him]. In Yurii Sherekh. *Poza knyzhkamy i z knyzhok* [Out of books and from the books] (pp. 115-124). Kyiv, Ukraine: Chas. [In Ukrainian].
28. Iampolskii, I. (1978). Preobrazhenskii Antonin Viktorovich [Preobrazhensky Antonin Viktorovich]. In *Muzykalnaia Entciklopediia* [Music Encyclopedia] (Vol. 4, p. 430). Moscow, Russia: Sov. Entciklopediia. [In Russian].

Стаття надійшла 20.11.2019 р.

KORPU SOVA Valentyna, Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate of the Institute of Archeology of the NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

Christian worldview of Viktor Petrov (Domontovych).

This article is dedicated to Dr. Viktor Platonovych Petrov (V. Domontovych) (1894-1969) worldview. He was a prominent Ukrainian thinker, scientist, science organizer, teacher, doctor of philology, professor, and writer in the twentieth century. This is the first study of Dr. Petrov worldview. This topic is also important in the context of the philosophical problem of unity between faith and reason, as well as faith and science. The research is based on the analysis of specific reliable facts of V. Petrov's biography: his family background, education, pedagogical work, scientific and fiction writing. The formation of Viktor Petrov Christian worldview was influenced by his family, classical education, vocation to science,

and traits of his character. Professor Petrov considered himself mostly as a scientist – Viktor Platonovych Petrov. Only part of his scientist personality was fiction writer – V. Domontovych. That was a reason why in all his fiction writing he added historiosophic thoughts and topics of his historic research. That was his original style. In his fight against modern materialism, Dr. Petrov created Christian based historiosophy theory of history as mankind existence. He called it historiosophy of history. It became methodology for his research of history. It is developed for European civilization periodization and differs from other existing theories, in particular, from Marxist theory of formations, and the Soviet periodization of history associated with historical and dialectical materialism. Dr. Petrov historiosophy of history became his contribution to the Word thought. It proves the possibility of unity between science and faith in God. Dr. Petrov historiosophy reflects his worldview that defined his personality. During his life in USSR he kept his historiosophy methodology in scientific research, as well as Christian worldview. This was hidden between lines because of specifics of Soviet reality and his creative style in scientific and fictional writing. He was a man of memory and time, because of his Christian worldview.

Keywords: Viktor Platonovych Petrov (V. Domontovych), Christianity, family, pedagogy, historiosophy, science, fiction writing.

КОРПУСОВА Валентина Николаевна, кандидат исторических наук, старший научный сотрудник Института археологии НАН Украины (Киев, Украина).

Христианское мировоззрение Виктора Петрова (Домонтовича).

Впервые исследуется мировоззрение выдающегося украинского ученого, писателя XX в. В.П. Петрова (1894–1969) на основе анализа его происхождения, воспитания, педагогической работы, научного и литературного творчества. На формирование его христианского мировоззрения повлияла семья, образование, призвание к науке, черты характера. Петров считал себя ученым, частью которого был писатель. Своим творчеством он доказал возможность единства веры и разума. Он внес в развитие мировой мысли вклад, создав на христианской основе оригинальную теорию истории жизни человечества, назвав ее историософской, чем доказал возможность единства науки и веры в Бога. В условиях СССР методологией его научных исследований, основной темой которых была история украинцев, оставалась историософия и христианское мировоззрение. Он был человеком памяти и времени, что было связано с его христианским мировоззрением.

Ключевые слова: Виктор Платонович Петров (В. Домонтович), христианство, семья, педагогика, историософия, наука, художественная литература.